

MANNHEIM KÁROLY ÉS ZERKOWITZ
HANNA LEVELEI WILDE JÁNOSNAK¹**Mannheim Károly² – Wilde Jánosnak, Lőcse fürdő, 1918. július 17.³**

Kedves Wilde, közismert írásiszonyom s a szorgalmas munka akadályoz csak abban, hogy tervezett levelemet megírjam. De mivel nem akarom cím és hír nélkül hagyni, megírom, hogy *nagyon jól* vagyok s a címem Lőcse-fürdő Szepes m. Rövid és hosszú formában egyaránt örülnék, ha hírt hallanék magáról. Hogy van a kis Tolnai? Sok szeretettel Mannheim. Testvéreit köszöntöm.⁴

Mannheim Károly – Wilde Jánosnak, Lőcse fürdő, 1918. július⁵

Kedves Wilde,

¹ Közreadja Bardoly István, Markója Csilla. Kéziratból kiolvasta és jegyzetekkel ellátta Bardoly István (Forster Központ), válogatta és szerkesztette Markója Csilla (MTA BTK Művészettörténeti Intézet).

² Mannheim Károly (1893–1947) filozófus, szociológus. 1918-ban doktorált a Budapesti Tudományegyetemen, 1916-tól a Vas utcai Felső Kereskedelmi Iskolában tanított. A Vasárnapi Kör tagja. A Tanácsköztársaság idején a Bölcsészeti Kar Tanárképző Főiskolájának filozófiai előadója. 1919 őszén Láng Júliával Bécsbe emigrált; 1921-ben házasodtak össze Heidelbergben, ahol Mannheim 1926-tól magántanár lett. 1930-ban kinevezték a frankfurti egyetem szociológia- és közgazdaságtudományi tanszékének professzorává. 1933-ban Angliába emigrált, ahol a London School of Economics, majd a University of London tanára volt.

³ MNG Adattár, 20.151/1979/381. – Képes levelezőlap: Lőcse fürdő. Rajta más kézzel: 918.

⁴ Nemcsak Mannheim, de Balázs Béla és Molnár Antal is itt tartózkodott ebben az időben, sőt Angyal Dávid is. „Tegnap d. u. nagy kuglizó-partit rendezett Balázs Béla, utána az esőben vicces sétát rendeztünk az erdőben, este a gyönyörű időben egy csodálatos (a késmárki) úton sétált a három pesti »gondolkodó«: B. Béla, Mannheim Károly (filozófus) és én. Most B. Béla kérésére át is ültem az ő asztalukhoz, ami szellemes társaságot jelent számomra.” Molnár Antal levele. Lőcsefürdő, 1918. július 14. *Boëthius boldog fiatalága. Demény János válogatása Molnár Antal leveleiből és írásaiból*. Budapest, 1989. 358., 361. – „Mannheimmel hat hétig voltam együtt. Azt hittem »barátság« lesz belőle. Nem lett. Sőt mintha minden szeretet mellett – benne és bennem is eldőlt, tisztázódott volna, hogy ez nem megy. Lemondtunk róla. A generációkülönbség ütközött ki. Valami temperamentumkülönbség. Elementáris szenvedély, élénk egzaltációképesség hiányzik belőle. Valami gyengeséget és kicsinyességet érzek minden dolgában: gyávaságot és folytonos gyanakvó ellenőrzést. Nem tud »restlos« lenni. Mindig kedves velem, de sohasem tud meghatni és elragadni. Molnár Antal is velünk volt. Kedves, derék, okos, őszinte jó

ugye nem kell külön magyaráznom, hogy miért nem írok: maga is rossz levélíró s tudja, hogy magunkfajta írásiszonyban szenvedő embereknél nem jelent semmit sem az elmaradó levél. S hogy most mégis írok, s éppen ezt írom, ezt tulajdonképpen a magam kedvéért teszem. Úgy vagyok e percben a rossz levélírók egymásiránti elnézéséről imént kifejtett teóriájával, mint ama közismert anekdotában az ugató kutya elől menekülő zsidó, aki midőn kérdezik, miért szalad, nem tudja-e, hogy amelyik kutya ugat, az nem harap, azt feleli: „Én tudom, de tudja-e a kutya.” Szóval, én tudom, de nem tudom, tudja-e maga, hogy a rossz levélíróknak nem szabad megharagudniuk egymásra.

Mondanivalóm sok volna, de olyanok, amiket, még ha jó levélíró volnék is, csak szóban beszélnek meg magával.

Most tehát csak annyit, hogy elég szorgalmas vagyok, s jól érzem magam. Jól választottam a helyet s jó a társaságom. Nem dolgozom a lehető legtöbbet, de akkor, ha ezt tenném, nem is szedném össze magam testileg. Remélem, maga beváltotta ígését és pihent s szintén jól van. Jól esnék, ha legalább ennyit megírna magáról.

Szeretettel köszönti mindnyájukat Mannheim.

Zerkowitz Hanna⁶ – Wilde Jánosnak, Budapest, [1920. április vége]⁷

Hétfő délután

Kedves, jó Doktor Úr!

Nagyon, nagyon sajnálom, hogy nem búcsúzhattam el személyesen magától és főleg azt, hogy ismét beteg. Remélem, csak múló rosszullet lesz. – Juliskának⁸ írt levelét

fiú. De a Mannheim generációjából való, az ő típusa. Vele is barátkozott össze. Csodálatos látvány a generációknak, a típusoknak ez a tiszta különválása. Epigonok, de kinek az epigonjai? Még mi sem vagyunk seholy.” Balázs Béla: *Napló*. Sajtó alá rend. Fábri Anna. Budapest, 1982. II. 1914-1922.: 322-323.

⁵ MNG Adattár, 20.151/1979/380. – Postai levelezőlap.

⁶ Zerkowitz Johanna (Hanna) (1899-1976) művészettörténész, aki – bizonyára zsidó származása miatt – tanulmányait Németországban végezte. Édesapja Zerkowitz Imre (1867-1933) jogász, ügyvéd, a Magyarországi Vidéki Sörfőzők Egyesületének titkára (V. Akadémia u. 14.), édesanyja Hirschfeld Ilona (1880-1921). Testvérei: András (1900-1977), Albert (1904-1964) és Imre (1906-1965). Férje Rác Sándor (1885-1959) aradi ügyvéd. Fia: Rác Gábor (1928-2013) kiváló gyógynövény nemesítő, a Marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar egykori professzora és dékánja. A Tanácsköztársaság idején játszott szerepe miatt állásvesztésre ítélt Wilde Ferenc 1922-től a Zerkowitz gyerekek (Zerkófiak) nevelője volt.

⁷ MNG Adattár, 20151/1979/351. – A borítékon más kézzel: Zerk Hannus 2 drb. – Wilde János 1920. június 23-án érkezett Bécsbe, miután az ellen folytatott vizsgálat lezárult és 1920. október 1-ével 6 hónap fizetés nélküli szabadságot engedélyeztek számára (SzM, Irattár, 1920/555., 670.). Gyárfás Júlia valamivel korábban érkezett Bécsbe (1919. december 16-án még kihallgatták Budapesten a Pogány Kálmán ellen folytatott vizsgálat során). BFL, VII.18.d-1919-IV-13-94. 138.

⁸ Gyárfás Júlia (1895-1970) művészettörténész. Max Dvořák tanítványa volt a bécsi egyetemen, de

megkaptam és természetesen örömmel továbbítom, és, ha csak lehet, személyesen fogom átadni. – A kapott könyvet köszönöm, igazán nagyon megörültem vele. – Mellékelve küldöm két ismerősöm címét, akik szívesen vennének órákat a Doktor úrnál.⁹ Továbbá a levél átadójával küldöm a kölcsönzött könyveket is. – Amint tehetem, írni fogok, addig is jobbulást kívánok és hálásan köszönöm fáradozását.

Minden jót kívánva sokszor, szívélyesen üdvözlö

Hannus

Kovács Mici (Kovács József dr. orvos)
IV. Egyetem utca 3. telefon József 39-92
Szirmai Vilma (Szirmai József műépítész)
II. Mész utca 7. 62-21.

Zerkowitz Hanna – Wilde Jánosnak, Freiburg in Breisgau, [1920]. május 3.¹⁰

Hétfőn este
Kedves Doktor úr.

Holnap reggel utazik vissza édesapánk Budapestre és így felhasználom a kedvező alkalmat. – Egy hét óta Freiburgban vagyok. Idejövet egy napot Bécsben és egyet Nürnbergben töltöttünk. Bécsben átadtam levelét Juliskának és egy egész délelőttöt voltunk vele együtt. Juliska igen meglegedettnek és jókedvűnek látszik, minden, az egyetem, a város, azt hiszem elsősorban a függetlenség nagyon tetszik neki s hogy az ő kifejezésével éljek, valóságos rausch-ban¹¹ van. – Nürnbergben, amennyire a rövid idő megadta, sokat néztem meg. (Sebaldus s Lorenz templomok, germ. nat. museum képtára stb.) Szombaton ápr. 24-én délben érkeztünk Freiburgba. Itt siettem Jantzent felkeresni Meller ajánló soraival. Jantzen¹² igen komoly, derék, rokonszenves ember benyomását tette rám. Velem szemben is igen szíves volt s tanácsára egy újabb kérvényt nyújtottam be immatriculatióm¹³ ügyében, melynek támogatását Jantzen megígérte. Mindamellet, amint azt időközben dr. Láng Júliától¹⁴ megtudtam, nem fog-

professzora halála miatt Julius von Schlossernél doktorált 1923-ban.

⁹ Wildének Budapesten és Bécsben is rendszeresen voltak magántanítványai, akik nemcsak megélhetését biztosították, de kialakították azt a kapcsolatrendszert, ami sokban előmozdította pályáját. A korszakban egyébként divat volt művészettörténetet tanulni, akár magánúton is. Ld.: Benedek Marcell: *Naplómat olvasom*. 2. kiad. Budapest, 1985. 354-355.

¹⁰ MNG Adattár, 20151/1979/350.

¹¹ Mámorban.

¹² Hans Jantzen (1881-1967) művészettörténész, Henrich Wölfflin és Adolph Goldschmidt tanítványa volt. 1916-tól 1931-ig tanított a freiburgi egyetemen, ahol Edmund Husserl és Martin Heidegger baráti köréhez tartozott. Rövid frankfurti tartózkodás után a müncheni egyetem professzora volt 1951-ig.

¹³ Beiratkozás.

¹⁴ Láng Julianna (1893-1955) orvos, pszichoanalitikus. Mannheim Károly felesége.

nak felvenni az egyetemre, mert most egyáltalán magyart nem immatriculálnak így az ő és dr. Mannheim kérvényét is visszautasították, bár legjobb ajánlásaik voltak Husserlhez és a rektorhoz is. Tehát nekem sincs reményem a beiratkozásra. Ezt nagyon sajnálom, de mégsem lepott meg, mert már kiutazásom előtt is tudtam, hogy kérdéses felvételem. Csakhogy immatriculatio nélkül nehezen kapok itt tartózkodási engedélyt. Így Mannheimék is kénytelenek voltak Freiburgot elhagyni s most Saigban a Schwarzwaldban vannak. Sőt oly szigorúan veszik a lakhatási engedélyt, hogy mikor dr. Mannheim két nap egymás után jött Freiburgba, kérdőre vonta egy rendőrtiszt, hogy nem töltötte-e az éjszakát a városban. Édesapám minden nehézségek dacára szeretné, ha itt maradnék (én már Bécsbe akartam menni) s ezért megkísérlem más motiválással, tehát nem mint egyetemi hallgató, hanem pl. mint öcsém ápolója (strúma operációja lesz) tartózkodási engedélyt szerezni. – Az előadások már részben megkezdődtek. Jantzennek két óráján voltam eddig, kissé csalódott voltam, nem nagyon kellemes előadó. Bevezetésében főleg három kérdéssel foglalkozott 1.) az olasz renaissance viszonyával a középkorhoz s a renaissanceot mint a gótika teljes ellentétét állította be (?), 2.) a renaissance s antique viszonyával, szerinte a renaissance az antique felújítása (?) s végül 3.) a renaissance korszakokra osztásával. Az olasz festészet tárgyalását Masacciónál kezdi, aminek örülök, mert épp eddig jutott el Meller a tavasszal előadásában, és így megvan a folytatóság. A doktor úr által említett könyveken kívül Philippi: *Begriff der Renaissance*,¹⁵ Weisbach: *Ren. als Stilbegriff* (*Historische Zeitschrift* 1919)¹⁶ és Schmarsow: *Masaccio Student*¹⁷ ajánlotta irodalmul. Friedländer még nem kezdte meg óráit, a hirdetett collegium helyett a XIX. sz. festészetéről fog előadni, s a classicismus problémáiról tartja seminariumát. Az új archeológus Buschor:¹⁸ *Griechische Plastik von Platon bis Plotin* címmel hirdetett előadást. Hogy mit fogok a philosophiai órák közül hallgatni még nem tudom. Husserlnek 2 óráján voltam már, azt hiszem még nehéz számomra, Cohn¹⁹ (*Einleitung in der Phil.*) több műtörténeti órával ütközik, Mehlis²⁰ és Kroner²¹ még nem kezdettek. Az egyetem szelleme, levegője igen tetszik, itt most is komolyan tanulnak. Viszont a Burschenschaft élet nem rokonszenves nekem, egyáltalán minden derékségük és szorgalmasságuk dacára nem kellemesek a német diákok. Az élet általában nagyon megváltozott itt is 916 óta. Van valami feszültség a levegőben, amely a politikához nem értővel is éreztetni, hogy még itt sem kristályosodik, tisztul a helyzet, hanem még mindig élesedik s a fordulat csak ezután fog beállani. –

¹⁵ Adolf Philippi: *Der Begriff der Renaissance*. Leipzig, 1912.

¹⁶ Werner Weisbach: *Renaissance und Stilbegriff*. *Historische Zeitschrift*, 120. 1919. 250–280.

¹⁷ August Schmarsow: *Masaccio Studien*. Kassel, 1893.

¹⁸ Ernst Buschor (1886–1961) klasszika-archeológus. Münchenben Adolf Furtwängler tanítványa volt. 1919-től tanított Freiburgban.

¹⁹ Jonas Cohn (1869–1947) neokantiánus filozófus, pedagógus és pszichológus. 1897–1933 között tanított Freiburgban az egyetem Pszichológiai Intézetében. 1939-ben Nagy-Britanniába emigrált.

²⁰ Georg Mehlis (1878–1942) neokantiánus filozófus. 1909-től tanított Freiburgban.

²¹ Richard Kroner (1884–1974) neohegelianus filozófus. 1919–1924 között tanított Freiburgban.

Freiburg nagyon tetszik, kedves, szép, tiszta, békés, gazdag város és itt igazán nem lehet semmit a németországi bajokból érezni. Az előre nem látott nehézségek dacára igen örülök, hogy kijöttem, ha másért nem, már csak azért is hogy látom, hogy így is élnek emberek. Én még nem jutottam tanuláshoz s amíg a bizonytalanság tart, úgy sem tudok. Windelband *Präludien*jeit²² olvasgatom és Simmelt is megvettem már. Könyveket egyáltalán nagyon jól lehet itt vásárolni s ha valamire szüksége van, írja kérem meg, hogy beszerezhessem. Június elején utazik Pestre ismét egy ügyvéd, akivel elküldhetném. – A Pensio Schlossbergblickben lakom, a bárónő még jól emlékezett a doktor úrra s ennek köszönhetem, hogy szobát kaptam. – Remélem már teljesen jól érzi magát. Szeretném tudni, hogy megfelelt-e egyik az említett tanítványok közül a doktor úrnak. Egyáltalán, nagyon örülnék, ha mielőbb hallatna magáról. No, de nem tartom tovább fel. – Minden jót kívánva sokszor szívélyesen üdvözlöm

Hannus

Ui. Bocsássa meg, hogy ily rendetlenül írtam, de későn este sietve írok, hogy holnap reggel Apám magával vihesse. Címem: Freiburg i. Br. Ludwig str. 33. Penzio Schlossbergblick

²² Wilhelm Windelband: *Präludien. Aufsätze und Reden zur Philosophie und ihrer Geschichte*. Tübingen, 1883. – 1915-ben már az 5. bőv. kiadása jelent meg.